

LAW

DOI <https://doi.org/10.51647/kelm.2021.5.2.13>

ELEMENTNAUKOWY W ORGANIZACJI POSTĘPOWANIA ADMINISTRACYJNEGO PRZEZ PRYZMAT PRZESTRZEGANIA PRAW CZŁOWIEKA NA UKRAINIE

Oleksandra Baieva

student Naukowo-Badawczego Instytutu Prawa Publicznego (Kijów, Ukraina)

ORCID ID: 0000-0003-3148-7602

e-mail: Oleksandra_Baieva@gmail.com

Adnotacja. W artykule naukowym na podstawie zastosowania interdyscyplinarnej metody badań naukowych oraz zintegrowanego zastosowania szeregu podejść teoretyczno-metodologicznych i zasad prowadzenia badań naukowych ujawniono niektóre aspekty duchowych i merytorycznych podstaw organizacji postępowania administracyjnego na Ukrainie z punktu widzenia potrzeby aktywnego wykorzystania komponentu naukowego podczas postępowania administracyjnego, w celu zidentyfikowania problemów w pracy sądu i optymalizacji jego pracy. Pomimo faktu, że postępowanie administracyjne jest stosunkowo nowym zjawiskiem w krajowym tworzeniu państwa, problemy jego powstawania, zgodnie z nowoczesnymi normami międzynarodowymi i krajowymi, wymagają analizy szerokiej gamy procedur postępowania administracyjnego, a także opracowania najnowszych praktyk postępowania administracyjnego.

Słowa kluczowe: postępowanie administracyjne, wymiar sprawiedliwości, zasady, organizacja wykonywania, przestrzeganie praw człowieka.

SCIENTIFIC COMPONENT IN THE ORGANIZATION OF ADMINISTRATIVE JUDICIARY THROUGH THE PRISM OF HUMAN RIGHTS IN UKRAINE

Oleksandra Baieva

Applicant for the Research Institute of Public Law (Kyiv, Ukraine)

ORCID ID: 0000-0003-3148-7602

e-mail: Oleksandra_Baieva@gmail.com

Abstract. The scientific article on the basis of the interdisciplinary method of scientific research, as well as the integrated use of a number of theoretical and methodological approaches and principles of scientific research reveals some aspects of the spiritual and essential principles of administrative justice in Ukraine from the standpoint of active use of scientific component in order to identify problems in the work of the court and optimize its work. Given that administrative proceedings are a relatively new phenomenon in the domestic state, the problems of its formation, in accordance with modern international and domestic standards, require analysis of various procedures for administrative proceedings, as well as the latest practice of administrative proceedings.

Key words: administrative proceedings, justice, principles, organization of implementation, observance of human rights.

НАУКОВА СКЛАДОВА ЧАСТИНА В ОРГАНІЗАЦІЇ АДМІНІСТРАТИВНОГО СУДОЧИНСТВА КРІЗЬ ПРИЗМУ ДОТРИМАННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ В УКРАЇНІ

Oleksandra Baieva

здобувач Науково-дослідного інституту публічного права (Київ, Україна)

ORCID ID: 0000-0003-3148-7602

e-mail: Oleksandra_Baieva@gmail.com

Анотація. У науковій статті на підставі застосування міждисциплінарного методу наукових досліджень, а також комплексного використання низки теоретико-методологічних підходів і принципів здійснення наукових досліджень розкрито окремі аспекти духовно-сутнісних засад організації адміністративного судочинства в Україні з позицій необхідності активного використання наукової складової частини під час здійснення адміністративного судочинства з метою виявлення проблем у роботі суду та оптимізації його роботи. Зважаючи на те, що адміністративне судочинство є порівняно новим явищем у вітчизняному державотворенні, проблеми його становлення, відповідно до сучасних міжнародних та вітчизняних стандартів, потребують аналізу найрізноманітніших процедур здійснення адміністративного судочинства, а також вироблення новітньої практики здійснення адміністративного судочинства.

Ключові слова: адміністративне судочинство, правосуддя, принципи, організація здійснення, дотримання прав людини.

Вступ. Постійне реформування вітчизняної системи права та докорінні трансформації правової системи України стали невід'ємною частиною державного правового життя і розвитку у напрямку демократизації, а з огляду на постійні зміни в політичній, економічній та соціальній сферах зазначені питання постійно актуалізуються.

Україна обрала шлях розвитку суверенної, демократичної і правової держави, де права людини, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються найвищою соціальною цінністю (ст. 3 Конституції України) та визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Водночас концепція відповідальності була притаманною для 90-х років, а сьогодні доречним є термін «служіння», тобто держава має служити людині, а людина – державі. Саме такі визначальні положення і пріоритети, визначені Конституцією України, пронизують усю систему законодавства, діяльності і функціонування державних органів як важливі ціннісні начала, пріоритети і основоположні принципи ставлення держави з почуттям обов'язку і служіння людині, поваги до її прав та законних свобод, дають можливість констатувати, що пріоритет прав людини без вищих цінностей та ідеалів нівелюється і найчастіше не відповідає тим високим правовим стандартам, які закладаються у вказані постулати та ідеї.

Велика кількість міжнародних договорів та конвенцій, ратифікованих Україною, є підтвердженням тому, що Україна справді прагне стати європейською державою з відстоюванням демократичних цінностей та поваги до кожної людини. Реформування адміністративного судочинства немислиме без вдосконалення поведінки людини шляхом відповідності вищим цінностям та ідеалам, зміни і переформатування правової свідомості та правової культури, відповідального ставлення до своїх обов'язків і небайдужості до всього того, що відбувається навколо нас. Складні умови сьогодення висувають свої вимоги, а розбудова правової держави неможлива без значної спадщини національного права, правової системи минулих століть, і трансформація її у нинішнє законодавство, правову культуру шляхом пропаганди і слідування духовно-культурним цінностям та ідеалам дає своєрідну перевагу в реформуванні адміністративного судочинства, особливо в умовах великої смертності на дорогах.

Правореформаторський процес на шляху до формування об'єктивного адміністративного судочинства потребує дедалі прискіпливішої уваги громадськості, наукової спільноти з відшукуванням прогалин у праві, здійсненні адміністративного процесу на засадах прозорості та відкритості, переформатування усталеної системи правосвідомості, правовідносин у багатьох галузях та сферах наукового знання. Перед адміністративним судочинством сьогодні постають завдання із наповнення його новим змістом та ідеалами суспільної справедливості на засадах високих духовно-ціннісних начал, захист особи, суспільства та держави з позицій охорони прав, свобод та законних інтересів учасників адміністративного процесу на таких засадах, а також забезпечення швидкого, повного та неупередженого судового розгляду, з тією метою, щоб кожний, хто вчинив правопорушення, був притягнутий до відповідальності, жоден невинуватий не був підданий необґрунтованому процесуальному примусу і щоб до кожного учасника адміністративного судового процесу була застосована справедлива правова процедура у досягненні істини, профілактики чи відшкодування шкоди. Адміністративне судочинство покликане гарантувати всім його учасникам створення таких умов, які б сприяли повній і безперешкодній реалізації законних прав, обов'язків та інтересів. Важливим аспектом оновленого відповідального адміністративного правосуддя перед суспільством є втілення нових загальних засад, де за допомогою ЗМІ висвітлюються прогалини і недопрацювання суду, його корупційна складова частина, шляхом слідування конституційним принципам відкритості, верховенства права, презумпції невинуватості та забезпечення доведеності вини.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Науковці М.В. Ковалів, М.Т. Гаврильців та І.Б. Стахура на сторінках своєї наукової праці визначають адміністративне судочинство як основну спеціальну юридичну дисципліну, що вивчає закономірності судового розгляду і вирішення справ про оскарження дій або бездіяльності посадових осіб органів виконавчої влади та місцевого самоврядування, що порушують права осіб (Ковалів, Гаврильців, Стахура, 2014). Конституція України закріпила усі необхідні правові передумови участі суб'єктів владних повноважень в адміністративному судочинстві, а саме: по-перше, чітку регламентацію отримали права, свободи та обов'язки людини і громадянина; по-друге, було визначено систему суб'єктів владних повноважень, принципи її організації, основні форми, методи діяльності цих суб'єктів та відповідні повноваження; по-третє, законодавець передбачив засади здійснення в Україні правосуддя, форми та способи його реалізації, систему суб'єктів, уповноважених здійснювати правосуддя, гарантії незалежності і недоторканості суддів. Повноваження адміністративних судів щодо розгляду справ адміністративної юрисдикції, порядок звернення до адміністративних судів і порядок здійснення адміністративного судочинства, а також завдання адміністративного судочинства безпосередньо визначені Кодексом адміністративного судочинства України, який є ще одним нормативно-правовим актом, що визначає правову основу участі суб'єктів владних повноважень в адміністративному судочинстві (Бевзенко, 2009: 14).

Основна мета статті полягає в тому, щоб на підставі аналізу позицій вчених-адміністративістів та норм чинного законодавства розкрити: по-перше, загальні питання організації адміністративного судочинства; по-друге, організацію процедур здійснення правосуддя в Україні; по-третє, принципи організації адміністративного судочинства; по-четверте, міжнародну та національну взаємодію при здійсненні адміністративного судочинства; по-п'яте, наукову складову частину в розробленні проблем організації адміністративного судочинства; по-шосте, наукову складову частину в роботі помічників судді.

Методологія дослідження. Методом правового регулювання, притаманним для адміністративного судочинства, є імперативно-диспозитивний. Його особливістю є те, що учасники правовідносин (суб'єкти владних повноважень), пов'язані з розглядом та вирішенням адміністративними судами публічно-правових спорів, здійснюють процесуальну правосуб'єктність на власний розсуд, однак лише у межах визначених законодавством зобов'язань та заборон. Імперативно-диспозитивний метод таким чином забезпечує змагальність сторін, швидкість розгляду й вирішення адміністративної справи, винесення об'єктивного та законного рішення у справі. Так, в національній системі права нині сформувалося адміністративне процесуальне право – галузь права, предмет правового регулювання якої утворюють процесуальні правовідносини, що виникають у зв'язку з розглядом та вирішенням адміністративним судом публічно-правового спору. Таке розуміння адміністративного процесуального права докорінно відрізняється від поширеного раніше «управлінського» тлумачення цієї галузі процесуального права. Правові засади участі суб'єктів владних повноважень в адміністративному судочинстві являють собою цілу множину доволі неоднорідних за своєю юридичною силою та спрямованістю правового регулювання нормативно-правових актів. На жаль, поки доводиться констатувати, що ці нормативно-правові акти не можна назвати ідеально узгодженою системою, яка б забезпечувала ефективне та узгоджене функціонування суб'єктів владних повноважень й гарантувала фізичним і юридичним особам досконалий судовий захист їхніх публічних прав, свобод та інтересів (Бевзенко, 2009: 14).

У свою чергу, О.І. Корчинський наголошує, що у процесі вивчення окремих аспектів правових засад організації адміністративного судочинства в Україні теоретико-концептуальний апарат формується на засадах постулатів, понять і категорій багатьох дисциплін, залучених до процесу дослідження. Саме із цих наук запозичують специфічні методи дослідження та змістовні результати. Теоретичну концепцію слід поєднувати з емпіричними розробками. Міждисциплінарність теоретичних і прикладних досліджень – одна з найважливіших методологічних вимог сьогодення, яка повною мірою стосується питань правових засад організації адміністративного судочинства в Україні. Складність, багатогранність і міждисциплінарний статус будь-якої наукової проблеми призводять до необхідності її вивчення в системі координат, що задається різними рівнями методології науки (Корчинський, 2018: 39).

Основна частина.

Загальні питання організації адміністративного судочинства. Судова система (судоустрій) України становить сукупність усіх судів держави, наділених виключною компетенцією здійснювати правосуддя, заснованих на єдиних засадах організації і діяльності (Судова система України, 2019). Закон України про судоустрій і статус суддів визначає правові засади організації судової влади та здійснення правосуддя в Україні з метою захисту прав, свобод та законних інтересів людини і громадянина, прав та законних інтересів юридичних осіб, інтересів держави на засадах верховенства права (Про судоустрій і статус суддів). Наукове дослідження питань адміністративного судочинства неможливе без звернення до суміжних нормативних документів, що стосуються організації судочинства в Україні загалом. Цим самим вдається застосувати метод міждисциплінарного дискурсу та здійснити різноаспектний аналіз проблеми організації адміністративного судочинства.

Так, Стратегією розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021–2023 роки передбачено визначення основних напрямів та пріоритетів подальшого удосконалення законодавства України про судоустрій, статус суддів; зміцнення функціональних основ організації судової влади відповідно до стандартів захисту прав людини та цінностей, визначених Конституцією України та міжнародно-правовими зобов'язаннями України. Одним із завдань Стратегії щодо удосконалення системи правосуддя є підвищення ефективності організації судової влади та інститутів правосуддя, зміцнення довіри до них суспільства. Водночас основною проблемою на цьому шляху є недосконалість системи органів судової влади, організації їх діяльності. Серед напрямів та заходів покращення доступу до правосуддя в аспекті організаційної складової частини варто виокремити такі, як: удосконалення статусу, порядку формування та організаційно-правових засад діяльності громадських органів, які беруть участь у процедурах добору кандидатів на посаду судді та кваліфікаційного оцінювання суддів, з метою забезпечення належної взаємодії з кваліфікаційними органами, прозорості їх діяльності, обґрунтованості ухвалення їх рішень, відповідальності членів цих громадських органів; регламентація механізмів моніторингу оцінки та контролю організації діяльності судів (без втручання у сферу управління правосуддям), таких як система внутрішнього аудиту та/або антикорупційного контролю (Про Стратегію розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021–2023 роки, 2021).

Організація процедур здійснення правосуддя в Україні. Українсько-канадський Проєкт підтримки судової реформи (SJRP) передбачає трикомпонентний підхід до підсилення і вдосконалення процедур у діяльності органів правосуддя:

1. Розширення можливостей органів судочинства і відповідна допомога у сфері впровадження реформ, підтримка уніфікованого застосування законів у судовій системі, забезпечення відповідності процедури прийняття судових рішень міжнародним стандартам і принципам суддівської незалежності.

2. Забезпечення відповідності процедур, які стосуються відбору кандидатів у судді, дисциплінарних практик та комунікацій міжнародним стандартам, а також оптимізація можливостей для кар'єрного росту суддів і підвищення рівня прозорості, підзвітності органів суддівського врядування та самоврядування.

3. Оптимізація практик судового адміністрування через розширення можливостей судових органів та запровадження більш ефективних процедур для гарантування уніфікованого рівня доступності правосуддя, оперативного реагування, дотримання принципів гендерної рівності й ефективного служіння громаді в українських судах. Відкрите залучення зацікавлених осіб, зокрема представників громадськості та ЗМІ, адвокатів та інших осіб до роботи судових установ і сфер правосуддя для гарантування безперервного вдосконалення судової системи (Маркевич, 2020).

Принципи організації адміністративного судочинства. Проблема принципів організації та діяльності судів є однією із центральних у науці судоустрою. Чітке визначення поняття судоустрійних принципів є одним із найважливіших питань, що розробляються як загальною теорією держави та права, так і представниками окремих галузей правознавства. Саме тому варто погодитися з висловленою у юридичній науці думкою, що відсутність чіткого й стабільного визначення певного поняття найчастіше призводить до його «розчинення» серед інших явищ і категорій, у даному випадку, наприклад, таких як «ідея», «норма», «закономірність», «властивість» тощо. У науці судоустрою формулювання поняття «принцип» є однією з найбільш важливих теоретичних проблем, оскільки принципи організації і діяльності судів, по суті, являють собою основні положення, що визначають усю побудову судової системи та характеризують правовідносини, які виникають як при організаційному забезпеченні діяльності судів, так і в процесі реалізації судами та суддями визначених законом повноважень. До системи принципів організації та діяльності судів слід віднести: здійснення правосуддя виключно судами; доступність правосуддя; спеціалізацію, територіальність та інстанційність; незалежність суддів та їх недоторканність; верховенство права; законність; поєднання одноособового і колегіального розгляду справ; участь народних засідателів і присяжних у суді першої інстанції; гласність та відкритість судового процесу; рівність учасників судового процесу перед законом і судом; змагальність; диспозитивність; забезпечення можливості апеляційного та касаційного оскарження рішень суду; обов'язковість судових рішень; державну мову судочинства; підтримання державного обвинувачення в суді прокурором; забезпечення правової допомоги; забезпечення доведеності вини (презумпція невинуватості); офіційне з'ясування обставин у справі як принцип адміністративного судочинства (Судоустрій України, 2018).

Однією зі складових частин предмета адміністративного права є суспільні відносини, що виникають у зв'язку з реалізацією юрисдикції адміністративних судів і поновлення порушених прав осіб діями та рішеннями суб'єктами владних повноважень. Принципи, на підставі яких мають відбуватись ці процеси, мають неабияке значення, адже створення системи адміністративних судів було визначено як один із напрямів адміністративно-правової реформи. Водночас чимало положень основного кодифікованого акта з адміністративного судочинства – Кодексу адміністративного судочинства (далі – КАС України) – викликають зауваження як практичних працівників, так і вчених, адже за своїм змістом є неузгодженими і навіть суперечливими. Не є винятком у цьому аспекті і питання про принципи, на підставі яких має здійснюватись адміністративне судочинство. У період реформування адміністративно-процесуального законодавства України інтерес до теорії принципів адміністративного процесу обумовлений значенням цієї правової категорії для характеристики адміністративно-процесуального права загалом, його окремих норм та інститутів; для заповнення прогалин у праві; для ефективності здійснення правосуддя в адміністративних справах (Потапенко, 2010: 7). У цьому аспекті важливим є розгляд та формулювання визначення та класифікації принципів адміністративного судочинства як складової частини предмету адміністративного права (Баранчик, 2012: 165).

Питання розвитку та вдосконалення адміністративного законодавства, здійснення адміністративного судочинства у царині поваги прав та свобод людини, її гідності та свободи в аспекті її розуміння не як вседозволеності, а як найбільшої і визначальної природної властивості людини, що противиться гріху, не часто виступають предметом обговорення багатьох науково-практичних конференцій, круглих столів, форумів і різного роду дискусій. Водночас проблема забезпечення прав людини на повагу до її гідності і свобод у вказаному аспекті є неабияк важливою, попри багатомірність та розуміння вказаних категорій у сучасному світі, в аспекті гендерно-правової концепції праворозуміння тощо. Так, гуманістична чи, навпаки, антидемократична спрямованість конкретної держави визначається рівнем дотримання прав людини під час здійснення адміністративного судочинства, що є яскравим і наочним підтвердженням стану дотримання цих прав у суспільстві загалом у дусі, коли серед багатьох прав обирається одна, яка найближча до істини. Власне, побудова законодавства у вказаному напрямі та правозастосовна практика і мають слідувати вказаним критеріям.

В умовах демократичних перетворень ідея гуманності та поваги до прав людини, її гідності є визначальною в розбудові правової держави, уособлюючи тим самим закономірності розвитку сучасного світу щодо визначення головних цінностей кожного члена суспільства. Особливий правовий статус цих категорій полягає в тому, що ними пронизана не лише Конституція України, але й правові норми усіх галузей права. Розглядаючи адміністративно-процесуальну сторону цього питання, ідея прав і свобод людини, її гідності та свободи найяскравіше відображена у принципах адміністративного судочинства, завдяки яким вищі ідеали вказаних категорій спрямовані на втілення в життя. Так, наприклад, скільки б ми не боролися з корупцією, допоки не відбудеться внутрішньо-духовна переміна в житті людини як спротив цьому явищу, нам не подолати її негативні наслідки і тенденції. Тому з наших позицій та переконань перелік адміністративно-процесуальних принципів потребує постійного доповнення, вдосконалення та наукового розроблення у дусі духовно-ціннісної концепції праворозуміння, їх відповідності ідеї поважного ставлення до людини,

яка створена за образом і подобою Божою, викриття гріховних начал і необхідності відстоювання істинності як багатовимірної й усеосяжної категорії у рамках її правильного розуміння, в реалізації кожного із принципів адміністративного судочинства.

У цьому аспекті В.О. Попелюшко наголошує, що сентенція, висловлена свого часу Шарлем Луї Монтеск'є, є неабияк актуальною в умовах сьогодення: «Законови повинні перебувати в такій тісній єдності з властивостями народу, для якого вони встановлені, що лише в надзвичайно рідкісних випадках закони одного народу можуть виявитися придатними і для іншого народу... Вони повинні відповідати фізичним властивостям країни, її клімату – холодному, гарячому чи помірному, – властивостям ґрунту, її положенню, розмірам, способу життя її народів – землеробів, мисливців чи пастухів, – ступеню свободи, що допускається державою, релігії населення, його уподобанням, багатству, чисельності, торгівлі, правам і звичаям; наостанок, вони пов'язані між собою і обумовлені обставинами свого виникнення, метою законодавця, порядком речей, на яких вони утверджуються» (Монтеск'є, 1999; Попелюшко, 2010).

Міжнародна та національна взаємодія під час здійснення адміністративного судочинства. Статтею 9 Конституції України проголошується: «Чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України». Особливо важливе значення такі договори мають в аспекті визнання та виконання рішень іноземних судів в Україні. У разі відсутності відповідного договору взаємне визнання відбувається на основі і засадах міжнародно-визнаного принципу взаємності та ввічливості. Розгляд цього питання у площині адміністративного судочинства має важливе значення для розвитку внутрішньодержавного законодавства в даній царині, адже завдяки проведеній науково-дослідницькій роботі в руслі міждисциплінарної концептуалізації кращих практик, надбань властивостям визначити відповідні правові стандарти в адміністративній галузі права та процесу, якими, власне, і повинен керуватись вітчизняний законодавець та правозастосувач у процесі унормування адміністративного судочинства. Ураховуючи необхідність забезпечення прав і свобод людини в нашій державі, слідування високим міжнародним та виробленим вітчизняним стандартам укладання відповідних міжнародних договорів з різними країнами є важливим кроком на шляху гармонізації та розвитку адміністративного судочинства, взаємодії та взаємовпливу поліцейського (адміністративного) права різних країн, адже безпека держав в нинішніх умовах носить транскордонний характер. Подібні процеси загалом забезпечать гармонізацію та взаємопроникнення законодавства на рівні держав, сприятимуть забезпеченню міжнародного нагляду за додержанням Україною взятих на себе зобов'язань та підвищенню ефективності роботи правоохоронних органів.

Наукова складова частина в розробленні проблем організації адміністративного судочинства. Так, організація діяльності судді включає розроблення та вдосконалення організаційних засад діяльності судді, а також організаційно-технічних, організаційно-тактичних, організаційно-методичних рекомендацій, спрямованих на забезпечення ефективності судового розгляду. Аналіз судової практики дозволяє констатувати, що внаслідок розгляду кожної справи судами використовуються ті чи інші наукові положення та рекомендації (Можаєва, Бахта, 171). Більшість вчених та практиків справедливо зауважують, що сучасні тенденції розвитку адміністративного права як науки зумовлені розширенням меж предмета його пізнання шляхом постійного освоєння та використання наукових положень і рекомендацій з найрізноманітніших сфер і галузей діяльності, особливо це актуально для адміністративного судочинства.

У цьому аспекті неабияку роль і значення відіграє наукова складова частина в роботі суддів. Попри їхню завантаженість, у судах мають створюватись науково-дослідні інноваційні центри (лабораторії), де б щоденна рутинна робота та практичний досвід того чи іншого судді, спільні дискусії і напрацювання відображались у відповідних наукових публікаціях. Однією зі складових частин роботи адміністративних судів в Україні могло б бути проведення лекцій з працівниками правоохоронних органів щодо особливостей правильного документування та правозастосовної діяльності. Завдяки, з одного боку, професіоналізму і фаховості суддів, бачення прогалин у праві та шляхів їхнього заповнення, вирішення чи необхідності врегулювання нової сфери суспільних відносин, а з іншого, зобов'язання щодо аналітичної та узагальнюючої роботи відповідних наукових співробітників сприятиме активному розвитку не лише адміністративного, але й всієї системи судочинства, що неодмінно матиме позитивне відображення на практиці. Саме така взаємодія – проведення відповідних наукових заходів, публікації у престижних наукових журналах тощо – сприятиме суттєвому зближенню теорії і практики, вчасно вирішить багато нагальних проблем правосуддя. Також подібні заходи сприятимуть укріпленню довіри населення до судової гілки влади, забезпечать надійність функціонування механізмів правосуддя. Як наслідок, від такої роботи і взаємодії громадяни вже у скорому часі відчують ефективність роботи суддів. У разі політичної волі держави зробити судову систему прозорою завдяки активному залучення до відповідних процесів громадянського контролю таке правосуддя може набути всезагального розголосу. Водночас при всьому цьому у судді повинен бути відсутнім страх під час прийняття рішення, лише так він почуватиме себе захищеним від незаконного тиску. Відповідно, це сприятиме реалізації мети адміністративного судочинства – досягнення істини.

Щодо встановлення істини у процесі кримінального судочинства блискуче висловився Ю.М. Серєда. За його словами, суд завжди погоджується з аргументами однієї із сторін, але це має відбуватися не тому, що вона була більш переконливою, підготовленою, мала для цього більше ресурсів і можливостей, а тому, що її позиція відповідає внутрішньому переконанню суду, оскільки є адекватною встановленим на підставі наявних доказів обставинам. На рішення суду не повинна впливати неспроможність прокурора належним чином доказово забезпечити і підтримати обвинувачення або невміння чи небажання захисника виконати

свої функції. Вирок має ґрунтуватися не на підставі доказів, наданих однією із сторін, а на об'єктивній істині як відображенні реальної дійсності, що мала місце в минулому. Звісно, що істинне знання в результаті судового розгляду може бути і не одержане. У цьому випадку суд має ухвалити відповідне процесуальне рішення, але тільки тоді, коли буде переконаний, що всі можливі заходи для встановлення істини вичерпано (Середа, 2011).

Наукова складова частина в роботі помічників судді. Так, В.Б. Пчелін у своєму монографічному дослідженні «Організація адміністративного судочинства України» наводить приклад з організації роботи помічників судді, в яких, на жаль, як свідчить практика, в міру розгалуженості функціональних обов'язків немає часу і фаховості займатись науковою діяльністю професійно (Пчелін, 2017). Так, правовий статус помічника судді як учасника адміністративного процесу більш детально врегульовано на підзаконному нормативно-правовому рівні. Зокрема, правовий статус особи, яка займає посаду помічника судді суду загальної юрисдикції, визначено в Положенні про помічника судді, затвердженому рішенням Ради суддів України від 18 травня 2018 року (Про затвердження Положення про помічника судді, 2018).

Як слідує з приписів наведеного нормативно-правового акта, помічник судді – це працівник патронатної служби у суді, який забезпечує виконання суддею повноважень щодо здійснення правосуддя.

При цьому слід зазначити, що Положення визначає велику кількість обов'язків помічника судді: здійснює підбір актів законодавства та матеріалів судової практики, які необхідні для розгляду конкретної судової справи; бере участь у попередній підготовці судових справ до розгляду, в оформленні судових справ, за дорученням судді готує проекти судових рішень, запитів, листів, інших матеріалів, пов'язаних із розглядом конкретної справи; здійснює оформлення копій судових рішень для направлення сторонам у справі та іншим учасникам справи, які беруть участь у справі відповідно до вимог процесуального законодавства, контролює своєчасність надсилання копій судових рішень; здійснює контроль за своєчасним проведенням експертними установами призначених у справах експертних досліджень, за своєчасним виконанням органами внутрішніх справ ухвал судді про примусовий привід, а в разі невиконання таких ухвал – готує проекти відповідних нагадувань тощо; готує проекти доручень суду про виконання судами інших держав окремих процесуальних дій, про вручення судових документів з цивільних, господарських, адміністративних, кримінальних справ, про екстрадицію правопорушників на територію України; сприяє оформленню, виконанню доручень судів іноземних держав відповідно до Конвенції про правову допомогу та правові відносини з цивільних, сімейних і кримінальних справах, інших міжнародно-правових договорів України про правову допомогу, ратифікованих Верховною Радою України; виконує інші доручення судді, що стосуються організації розгляду судових справ тощо (Про затвердження Положення про помічника судді, 2018).

Варто звернути увагу, що В.Б. Пчелін наголошує, що наразі потребує вирішення проблема щодо закріплення правового статусу помічника судді. Зокрема, необхідно зарахувати його до складу учасників судового процесу, в тому числі адміністративного. Також детально його правовий статус, як і наведених вище осіб, повинно бути визначено на рівні окремого законодавчого акта – Закону України «Про апарат суду». Невирішеність даної проблеми негативно впливає на інститут помічника судді загалом, в тому числі й на його статус як суб'єкта адміністративних процесуальних правовідносин (Пчелін, 2017).

В аспекті науково-організаційної складової діяльності суду І.П. Можаяєва та О.С. Бахта наголошують, що комплекс положень та рекомендацій щодо організаційного забезпечення судової діяльності може застосовуватися з метою підвищення її ефективності та полягає в такому:

1) розробка та впровадження рекомендацій щодо наукової організації діяльності судді, до яких належать: створення та вдосконалення форм організації діяльності судді (колективні форми організації діяльності, спеціалізація, комбіновані форми організації діяльності); створення та вдосконалення умов, що сприяють підвищенню ефективності діяльності, зокрема організація робочого місця судді; розробка, удосконалення та використання програмного продукту «Автоматизоване робоче місце судді»; розробка рекомендацій, спрямованих на вдосконалення умов праці судді (санітарно-гігієнічні умови праці, психологічні та фізіологічні умови праці, естетичні умови праці, соціально-психологічні умови праці); раціональна організація робочого часу та відпочинку судді; розробка рекомендацій щодо нормування діяльності судді; обґрунтування кількісних та якісних нормативів трудових витрат на різні види діяльності судді; вироблення оптимального, науково обґрунтованого навантаження на одного суддю; розробка та вдосконалення системи обліку та звітності у діяльності судді; розробка оптимальних, найбільш ефективних критеріїв оцінки діяльності судді; розробка рекомендацій, спрямованих на оптимізацію процесу документообігу та діловодства у діяльності судді; розробка рекомендацій щодо вдосконалення професійної підготовки суддів; підбір та розстановка кадрів; професійні якості судді; професіограма судді; розробка та впровадження етичних рекомендацій щодо вдосконалення судової діяльності;

2) розробка та впровадження науково обґрунтованих рекомендацій щодо вдосконалення інформаційних засад судової діяльності;

3) створення та модернізація умов, що сприяють ефективному аналізу ситуацій судового слідства та прийняття на їх основі рішень;

4) створення умов, що сприяють ефективному прогнозу судової діяльності;

5) розробка та впровадження науково обґрунтованих рекомендацій щодо вдосконалення процесу побудови та перевірки судових версій та планування судового процесу; спрямованих на використання різноманітних наукових комбінацій у ході судового процесу, досягнення ефективного подолання протидії у ході судового розгляду, вдосконалення профілактичної діяльності судді.

Наведений алгоритмізований комплекс положень та рекомендацій щодо організаційного забезпечення судової діяльності являє собою послідовний ланцюжок елементів, що зумовлюють організаційну складову частину діяльності. Задаючи сферу застосування вказаного алгоритму, необхідно враховувати ті першорядні та значущі для судової діяльності проблеми організаційного характеру, які сьогодні не отримали належного відображення в науці та практиці.

Так, сьогодні найбільш гостро стоїть питання розробки та впровадження рекомендацій щодо наукової організації діяльності судді. Ця проблема має обмежену сферу наукового пізнання, що вимагає свого осмислення, тим самим зумовлюючи її актуальність та практичну значимість (Можаєва, Бахта, 2017).

Висновки. Нині особлива увага громадськості прикута до діяльності адміністративних судів, організації та здійснення адміністративного судочинства. Однією з основних проблем реформування судової системи України є відкритість та прозорість здійснення правосуддя, що має багато різноманітних сторін і факторів, серед яких духовно-наукова, ідеологічна, окремі аспекти якої нами виокремлені і розкриті. Пошуки оптимальної моделі здійснення правосуддя сприятимуть становленню правової держави в Україні, ефективності, доступності та справедливості здійснення правосуддя, в досягненні істини. Реалізація такого підходу зумовлена необхідністю звернення до найрізноманітніших галузей та сфер наукової діяльності з метою відшукування загальнометодологічних прийомів і принципів вирішення питань правових засад організації адміністративного судочинства в Україні. З цих позицій це, безперечно, надзвичайно складна і аналітико-узагальнююча система постійних наукових пошуків з метою прогресивного розвитку адміністративної галузі у її тісному поєднанні з причинами правопорушень та розмежуванні злочинів, кримінальних проступків та правопорушень.

Власне, така практика сьогодні вироблена та активно реалізується в багатьох провідних країнах світу крізь призму міждисциплінарності з метою розкриття та висвітлення найрізноманітніших сторін адміністративної галузі права. Науково-дослідницька сфера і стратегія, з наших переконань, може відіграти неабияку роль задля реалізації подібного комплексного, міждисциплінарного підходу в адміністративістиці з позицій методологічного інструментарію формування загальної теоретичної духовно-ціннісної концепції здійснення адміністративного судочинства, розроблення відповідних ідеологічно-об'єднувальних чинників вироблення понять і категорій, що забезпечать єдність відповідної галузі та її гармонійний зв'язок з іншими галузями наукового знання.

Розвиток адміністративної юстиції в Україні передбачає, що людина і держава несуть спільну відповідальність за те, що коїться в суспільстві. Отже, треба відшукувати першопричину тих чи інших явищ і суспільних процесів, яка прихована набагато глибше, ніж це передбачено нормативним рівнем. Тому судова тяганина і спір у судовому порядку сприятиме справді взаємній відповідальності людини і держави на засадах і бажанні спільно вирішувати ті чи інші проблеми. Утвердження в цьому аспекті верховенства права крізь призму обов'язків, відповідальності та служіння є гарантією реалізації прав і свобод людини і громадянина у відносинах з органами публічної влади, що сприятиме високому ступеню розвитку адміністративної юстиції та сприятиме закріпленню на рівні Кодексу адміністративного судочинства України відповідних процедур у межах адміністративного процесу та нормативних положень, вироблених світовою спільнотою, а також посиленню довіри громадян до правової держави.

Список використаних джерел:

1. Баранчик П.О. Принципи адміністративного судочинства: теоретичний підхід до питання визначення та класифікації. *Вісник Запорізького національного університету*. 2012. № 2(1). С. 165–164.
2. Бевзенко В.М. Правові засади участі суб'єктів владних повноважень в адміністративному судочинстві. *Адвокат*. 2009. № 6. С. 11–15.
3. Ковалів М.В., Гаврильців М.Т., Стахура І.Б. Адміністративне судочинство: навчальний посібник. Львів : Львів-ДУВВС, 2014. 596 с.
4. Корчинський О.І. Правові засади організації адміністративного судочинства в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Львів, 2018. 185 с.
5. Маркевич Л. Міжнародне співробітництво Служби судової охорони. 2020. URL : https://sso.gov.ua/pokazniki-diyalnosti/inter_activity/.
6. Можаєва И.П., Бахта А.С. Повышение эффективности уголовного судопроизводства путем организационного обеспечения судебной деятельности. 2017. URL : <https://cyberleninka.ru/article/n/povyshenie-effektivnosti-ugolovno-sudoproizvodstva-putem-organizatsionnogo-obespecheniya-sudebnoy-deyatelnosti-mozhaeva-i-p-bahta-a>.
7. Монтескье Ш.Л. О духе законов. Москва : Мысль, 1999. 674 с.
8. Попелюшко В.О. Реформа і контрреформа кримінального судочинства в Італії. *Адвокат*. 2010. № 8. С. 10–15.
9. Потапенко С.В. Диспозитивність як принцип адміністративного процесу України : автореф. дис. канд. юрид. наук : 12.00.07. Харків, 2010. 19 с.
10. Про затвердження Положення про помічника судді : рішення Ради суддів України від 18.05.2018 № 21.
11. Про Стратегію розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021–2023 роки : Указ Президента України від 11.06.2021. № 231/2021.
12. Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 02.06.2016 № 1402-VIII.
13. Пчелін В.Б. Організація адміністративного судочинства України: правові засади : монографія. Харків : У справі, 2017. 488 с.

14. Серета Ю.М. Проблемні аспекти дотримання прав і свобод людини і громадянина у сучасному змагальному процесі кримінального судочинства. *Вісник Академії адвокатури України*. 2011. № 2. С. 146–150.
15. Судова система України. 2019. Вікіпедія. URL : https://uk.m.wikipedia.org/wiki/%D0%A1%D1%83%D0%B4%D0%BE%D0%B2%D0%B0_%D1%81%D0%B8%D1%81%D1%82%D0%B5%D0%BC%D0%B0_%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D0%B8.
16. Судострій України. Принципи організації та діяльності судів. Навчальні матеріали онлайн. 2018. URL : https://pidru4niki.com/78369/pravo/printsipi_organizatsiyi_diyalnosti_sudiv.

References:

1. Baranchuk P.O. (2012). Pryntsypy administratyvnoho sudochynstva: teoretychnyi pidkhid do pytannia vyznachennia ta klasyfikatsii [Principles of administrative proceedings: a theoretical approach to the definition and classification]. *Visnyk Zaporizkoho natsionalnoho universytetu*. № 2 (1). pp. 165-164. [in Ukrainian].
2. Bevzenko V.M. (2009). Pravovi zasady uchasti subiektiv vladnykh povnovazhen v administratyvnomu sudochynstvi [Legal basis for the participation of subjects of power in administrative proceedings]. *Advokat*. № 6. pp. 11-15. [in Ukrainian].
3. Kovaliv M.V., Havrylytsiv M.T., Stakhura I.B. (2014). Administratyvne sudochynstvo [Administrative proceedings]: navchalnyi posibnyk. Lviv : LvivDUVVS. 596 p. [in Ukrainian].
4. Korchytskyi O.I. (2018). Pravovi zasady orhanizatsii administratyvnoho sudochynstva v Ukraini [Legal bases of the organization of administrative proceedings in Ukraine]: dys. ... kand. yuryd. nauk : 12.00.07. Lviv. 185 p. [in Ukrainian].
5. Markevych L. (2020). Mizhnarodne spivrobitnytstvo Sluzhby sudovoi okhorony [International cooperation of the Judicial Protection Service]. URL: https://sso.gov.ua/pokazniki-diyalnosti/inter_activity/ [in Ukrainian].
6. Mozhaeva I.P., Bakhta A.S. (2017). Povyshenie effektivnosti ugovnogo sudoproizvodstva putem organizatsionogo obespecheniia sudebnoi deiatelnosti [Increasing the efficiency of criminal proceedings through organizational support of judicial activity]. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/povyshenie-effektivnosti-ugolovno-sudoproizvodstva-putem-organizatsionogo-obespecheniya-sudebnoy-deyatelnosti-mozhaeva-i-p-bakhta-a> [In Russian].
7. Monteske Sh.L. (1999). O dukhe zakonov [On the spirit of laws]. M.: Mysl. 674 p. [In Russian].
8. Popeliushko V.O. (2010). Reforma i kontrreforma kryminalnoho sudochynstva v Italii [Reform and counter-reform of criminal justice in Italy]. *Advokat*. № 8. pp. 10-15. [in Ukrainian].
9. Potapenko S.V. (2010). Dyspozytyvnist yak pryntsyp administratyvnoho protsesu Ukrainy [Dispositiveness as a principle of the administrative process of Ukraine]: avtoref. dys. kand. yuryd. nauk : 12.00.07. Kharkiv. 19 p. [in Ukrainian].
10. Pro zatverdzhennia Polozhennia pro pomichnyka suddi [On approval of the Regulations on the Assistant Judge]: rishennia Rady suddiv Ukrainy vid 18.05.2018 № 21. [in Ukrainian].
11. Pro Stratehiiu rozvytku systemy pravosuddia ta konstytutsiinoho sudochynstva na 2021-2023 roky [On the Strategy for the Development of the Justice System and Constitutional Judiciary for 2021-2023]: Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 11.06.2021 № 231/2021. [in Ukrainian].
12. Pro sudostrii i status suddiv [On the judiciary and the status of judges]: Zakon Ukrainy vid 02.06.2016 № 1402-VIII. [in Ukrainian].
13. Pchelin V.B. (2017). Orhanizatsiia administratyvnoho sudochynstva Ukrainy: pravovi zasady [Organization of administrative proceedings in Ukraine: legal principles]: monohrafiia. Kharkiv : U spravi. 488 p. [in Ukrainian].
14. Sereta Yu.M. (2011). Problemni aspekty dotrymanna prav i svobod liudyny i hromadianyna u suchasnomu zmahalnomu protsesi kryminalnoho sudochynstva [Problematic aspects of observance of human and civil rights and freedoms in the modern adversarial process of criminal proceedings]. *Visnyk Akademii advokatury Ukrainy*. № 2. pp. 146-150. [in Ukrainian].
15. Sudova systema Ukrainy [Judicial system of Ukraine]. 2019. Vikipediia. URL: https://uk.m.wikipedia.org/wiki/%D0%A1%D1%83%D0%B4%D0%BE%D0%B2%D0%B0_%D1%81%D0%B8%D1%81%D1%82%D0%B5%D0%BC%D0%B0_%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D0%B8. [in Ukrainian].
16. Sudostrii Ukrainy [Judiciary of Ukraine]. 2018. Pryntsypy orhanizatsii ta diialnosti sudiv. Navchalni materialy onlain URL: https://pidru4niki.com/78369/pravo/printsipi_organizatsiyi_diyalnosti_sudiv [in Ukrainian].